

չէ։ Կարծեմ 7—8 տարի է որ գոյութիւն ունի այդ հասարակական հիմնարկութիւնը։ Եւ անշուշտ դեռ չատ տարիներ էլ կը շարունակի սրտի բերկրանք պատճառել գեղեցկասէր երեւանցիներին։

Հոտը սաստկութեամբ փչում է, մարդու գրելու ծակում, դրոշակը ֆոֆոռում, ծածանվում է երևանցին զուարճանում է հոտ քաշելով և մաքուր օդ ծծելով...

Գիտական Վիլիամովիչը իր շարագրութեան մէջ համոզիչ փաստերով ապացուցանում է, որ առհասարակ էստետիքական զգացմունքը հիմնված է ներթափանցող օդի վրա։ Զափազանք հետաքրքիր կը լինէր, եթէ քաղաքային ինքնավարութեան ներկայացուցիչները մի մասնաւոր նստի մէջ, ամեն մէկը իր մասնագիտութեան տեսակետից, որոշէին (բարակ հոտ) և ֆոֆոռող դրոշակի ներթափանցող օդուտը... Էստետիքականը ակնբեր է...

Ս. Գ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԻՐ

Հինգշաբթի օր, 13-ին օգոստոսի լինելու է Արթուրու թատրոնում հայ սիրողների մի կօնցերտ-ներկայացում, յոգուտ մի երիտասարդի, որ գնում է Ս. Պետերբուրգի երաժշտական դպրոցը, երգեցողութեան մէջ կատարելագործվելու համար։ Կօնցերտին կը մասնակցի պ. Մոյսիսեանը, որ ինչպէս ասում են, գեղեցիկ ձայն ունի։

Հին-Նախնային Անի մեզ գրում են, Վստապատ գիւղում մօտիկ օրերս մի քանի օտարական պարսիկներ շարախոհութեամբ իրանց մէկ ընկերին խեղդամահ են անում պարանով և նորաչէն մէջիթի առաստաղի գերանից, ներսի կողմից կախ են տալիս։ Նոյն գիւղի մի հայ երիտասարդ բաճ ուսնի դրած, գնալիս է լինում յանդը. տեսնելով կախածին, նա բաճով շարժում է դիակը և յանկարծ ահարկու սարսափ է տիրում ողորմելուն։ Նա փախչում է յանդը, իսկ այնտեղ մի ահագին օձ սկսում է հալածել անբաղդին։ Վախից նա հիւսնադնում է և երեկոյան տուն վերադարձած՝ պարկուտ է։ Երեք օրից յետոյ խեղճը մեռնում է։

Մեզ պատմում են հետեւեալը։ Էջմիածնից Մանկունու յանձնարարութեամբ Թիֆլիսի տէր Սարգիս Աղաջանեան աւագ քահանայն մի վաճառականից գնելով ձեմարանի համար 3,500 արշին կտաւ, ստիպում է վաճառականին որ իւրաքանչիւր մի արշինի գնի վրա հաշուարկեցալի մէջ մի մի կօպէկ աւելի գրէ։ Վաճառականը չէ համաձայնվում աւելացնելու, առանց մի օրինաւոր նպատճառի։ Այն ժամանակ տէր-հայրը իր անելիքը փաստաբանելու համար, հաւատացնել է սկսում, որ Էջմիածնից իրան վրա փող ուղարկած ժամանակ, թէև ծրարի վրա գրած է լինում 1,000 ռուբլ, բայց բաց արած ժամանակ գտնում է միայն 800 ռուբլ. տէր-հայրը յոնքը շինելու տեղ, աչքն էլ է հանում, քանի որ յայտնի է թէ փոստատան մէջ չէ կարելի ութ հարիւր ռուբլու ծրարը հազարի տեղ ընդունել տալ։ Իսկ ձեմարանն այն է, որ մեր զանազան տէր Սարգիսները հայ ազգատ գիւղացիներին ազգի որդոց լուսաւորութեան համար կօպէկ կօպէկ ժողոված նուէրներից կամենում են իրանց համար առատ կօմսիա վերցնել։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԺՈՂՈՎՈՒՐԿՆ ԻՆՉԻ՞ ԿԸ ԿԱՐՏԻ

Այս խնդրոյն նկատմամբ երկու տեսակ կարծիք կայ հրապարակին վրայ։

Ոմանք կըսեն «Հայաստանի ժողովուրդն ուսման և կրթութեան պէտք ունի»։ Ոմանք ալ կըսեն թէ՛ մշակութեան, արուեստից և վաճառականութեան զարգացումն անհրաժեշտապէս հարկաւոր է անդ։ Այս երկու կարծիքներն ալ իրենց պաշտպաններն ունին, որք զօրեղապէս կը փաստաբանեն։

Գեր. Օրմանեան ալ Հայաստանի մայրա-

քաղաքի մէջ իւր ստացած մի տարուան փորձառութեան վրայ յիշելով՝ կը փորձէ հաստատել թէ արուեստը և մշակութիւնը ի Հայաստան Հայուն ձեռքն են և կը պընդէ ըսել թէ ուսում և կրթութիւն ծաւալելու պէտքն աւելի զգալի է։ Զորեքշաբթի աւուր «Մասիս» մէջ Գեր. Օրմանեանի շարունակելի յօդուածին հոգին ճիշդ այս էր։

Մենք ալ՝ ըստ որում ի Հայաստան ձեմարագութիւն ըրած, տարիներով երկիրն ու ժողովուրդին բարոյական և տնտեսական վիճակն ուսումնասիրած ենք, կը համաձայնինք Գեր. Օրմանեանի հետ ըսելու թէ արուեստը և մշակութիւնը Հայաստանի մէջ Հայուն ձեռք են այսօր։

Բայց երբ քննենք այդ արուեստից և մշակութեան արդի վիճակը, խնդիրն այն տեսնելու կը փոխուի և սա խնդիրը քննել հարկ կըլլայ թէ՛ զատոնք իրենց ներկայ վիճակին մէջ թողուլ և միմիայն ուսումն և կրթութիւնն յառաջ տանել պէտք է, թէ ուսման և կրթութեան ծաւալման հետ նաեւ արուեստից և մշակութեան զարգացումն ալ հարկաւոր է։ Մեր այս յարուցած խնդրոյն կը խնդրենք որ լաւ ուշադրութիւն ընծայուի։

Արուեստից և մշակութեան զարգացում պէտք է ըսելէն բնաւ չը հետեւիր թէ Հայաստանի մէջ արուեստը և մշակութիւնը չը կան։ Այդ խօսքն եթէ տրամաբանական հետեւութիւն մ'ունի, այն ալ սա է թէ հոն արուեստը և մշակութիւն կան, սակայն իրենց նահապետական վիճակին մէջ են, որք ըստ տեղական պիտոյից և ըստ պահանջման ներկայ և մ'ան աւանդ ապագայ ժամանակին՝ գոհացուցիչ լինելէ հետո ին և հետեւաբար հարկ է որ զանոնք զարգացնելու, այն է յառաջ տանելու հոգ տարուի։ Ըսել է բուն խնդիրը գոյն և չը գոյն վրայ չէ, այլ զարգացնելուն, որ բնութեան օրէնք է, և մարդիկ ու ազգերն ալ յառաջդիմութեան դասը թուելենք կը ստանան, բնութենէն, ուր ամեն բան կը շարժի, և ահա այդ շարժման յառաջդիմութիւն անունը կուտան։ Այդ յառաջդիմութիւն պէտք է, թէ ոչ։

Եթէ պարտք է հետեւիլ բնութեան օրինաց, և եթէ հարկ է ժամանակիս ողորմ և պահանջման առջև ժողովուրդը պատրաստել, անհրաժեշտապէս հարկ է նաեւ յառաջդիմել և այդ յառաջդիմութիւնը կատարելու ըլլալու համար մոտաւոր և բնորոյական կրթութեան հետ անհրաժեշտապէս հարկ է նաեւ արուեստ և մշակութիւն, որ անդիմադրելի պէտք մ'է։

Այդ պէտքն սակէ առաջ «Լոյս» մէջ խիստ ընդարձակ կերպիւ բացատրած և ժողովուրդը պատրաստելու միջոցներուն վրայ խօսած ենք մի առ մի, առարկելով թէ ինչ կըլլայ Հայուն վիճակն ի Հայաստան, երբ Եւրոպայի դրամատեսարք Հայաստանի մէջ արտօնութիւններ ձեռք բերեն անդ, և դարձեալ ինչ կըլլայ Հայուն վիճակն և ինչ կընայ ընել Հայն իր այս վիճակին մէջ ֆեալով՝ երբ օր մը Եւրոպացի գաղթականները սկսին ի Հայաստան բնակութիւն հաստատել։—Գուշակութիւն կամ մարգարէութիւն ընելու պէտք չը կայ։ Ժողովուրդն որ արդէն ազգատ է, իր ունեցած արդի արուեստներովն ու մշակութեամբը չը կրնալով մրցիլ Եւրոպացւոյն հնարագիտութեանն և նորա նրբամիտ խորամանկութեանն հետ՝ պիտի ստիպուի հայ ծարելու համար կամ բոլորովին իր հայրենի երկրէն դուրս գաղթելու և կամ իր հայրենի երկրին մէջ պատառ մը հացի համար Եւրոպացւոյն ծառայելու։ Մեր այս

ըսածը կրնանք օրինակով մը հաստատել։ Անգղիացիք Հնդկաստանի տէր ըլլալէ առաջ՝ Հնդկաստանի արուեստներն ու վաճառականութիւնն՝ ինչպէս նաեւ երկրին վարչութիւնն ալ Հայոց ձեռքն էին, բայց երբ Անգղիացիք տէր եղան բուն իսկ Հայոց օգնութեամբն այդ երկրին, ինչ եղաւ հոն, Հայոց վիճակը.—բացատրելու հարկ չը կայ, որովհետեւ ամենու ալ յայտնի է արդէն։ Այսպիսի պարզ իրողութեան մը առջև կրնանք մակաբերել այն հետեւանքներն, որ կրնան յառաջ գալ մեր անպատրաստականութեանը պատճառաւ, երբ Եւրոպացի դրամատեսարք արտօնութիւններ ձեռք բերեն և կամ, ինչպէս անհաւանական չը թուիր, Եւրոպացի գաղթականութիւններ հաստատուին ի Հայաստան։

Մենք զմեզ խիստ աղէկ կը ծանշանք և պէտք է որ ծանշանք։ Ինչ որ չունինք և ինչ որ չենք, զայն ըլլալ կը կարծենք և այնպէս կուզենք հաւատալ թէ պատրաստականութիւն և ամեն կերպ արժանաւորութիւն ունինք։ Թող օտարին առջև այսպէս երևանք. ասկէ կորուստ չունինք, շահ ունինք. բայց ներքնապէս պէտք է աղէկ գիտնանք և ծանշանք մեր բուն վիճակն ու կացութիւնն և հետամուտ ըլլանք թէ մենք ինչ և ո՞րպիսի անհրաժեշտ պէտքեր ունինք։

Մենք զմեզ խիստ աղէկ կը ծանշանք ըսինք. այո, կը ծանշանք, որովհետեւ գիտենք որ երբ փոստը գեռ չէ հասած, ոտքերնիս ջուրը կը կախնեք. իսկ երբ վրտանգն հասնի, մէկէն ի մէկ կը բռնկինք, իրար կանցնինք, աղաղակներով օղը կը թնդացնենք և կրակ կայ կը պողանք։

Պարզ ըսենք, երբ գործելու տեսն կայ, խօսքով կանցնենք ժամանակնիս, անշուշտ կարծելով թէ խօսիլը գործել է և ահա այս պատճառաւ է որ մենք մինչև հիմա չենք կրցեր պարագաներէ օգուտ քաղել։ Այսօր ալ ճիշդ նոյն վիճակին մէջ ենք տակաւին, այսինքն, դեռ կը վարանինք գիտնալու համար թէ Հայաստանի ժողովուրդն ինչ բանի պէտք ունի։

Այս հարցման պատասխանը կուգայ ճիշդ ու ճիշդ բացատրել սա խնդիրը թէ Հայն Հայաստանի մէջ ինչպէս կրնայ ապրիլ և իւր ազգայնութիւնը պահպանել։ Ըսել թէ միմիայն ուսման և կրթութեան ծաւալմամբ կրնայ Հայն Հայաստանի մէջ իրեն յարմար և վայելուչ դիրք մը բռնել, խընդելը չը հասկնալ կը ներթափառէ։

Նոյնպէս՝ առարկել թէ միմիայն արուեստից և մշակութեան զարգացմամբ կըրնայ Հայն անդ կարեւոր դիրք մը ձեռք բերել, կը նշանակէ դարձեալ թէ խնդիրը լաւ չէ բմբռնուել։

Ոչ միայն ուսման և կրթութեան ծաւալմամբ և ոչ ալ միայն արուեստից և մշակութեան զարգացմամբ, այն է, տնտեսական վիճակի բարեօրոմամբ կրնայ նոյն դիրքը ձեռք բերել, և հետեւաբար՝ երկրին կարեւոր տարրն համարուի։ Ուստի մեր եզրակացութիւնն այն է թէ ուսման և կրթութեան ծաւալման հետ նաեւ հարկ անհրաժեշտ է արուեստից և մշակութեան զարգացման ալ լրջօրէն հոգ տանիլ։

Այժմ կը ֆեայ գիտնալ թէ Հայաստանը ինչ և ո՞րպիսի կրթութիւն տալ պէտք է, և թէ արուեստից և մշակութեան զարգացում ըսելով ինչ պէտք է հասկնալ։

Ասոնք պիտի ըլլան այսուհետեւ մեր քննելիք խնդիրները։

(Լոյս)

ԱՆԳՆԻՍ

Լօրդերի ժողովը համեմատաբար շատ քիչ ժամանակ դործ գրեց իրանդական կալուածական օրէնքը քննելու և ընդունելու համար։ Գլխաւորութիւնը մշակած և առաջարկած վերանորոգութիւնը համայնքների ժողովի մէջ քննվում էր ամբողջ երեք տարի։ Ամեն բան, ինչ որ կարելի էր ասել, փութաւ քննելու օրինադրի, արդէն ասկէցաւ համայնքների ժողովի մէջ, այնպէս որ լօրդերը շատ քիչ նոր բան պէտք է աւելացնէին։

Հատկաւ համար կարող է օտարօտի երևալ այն հանգամանքը, որ լօրդերի ժողովի մեծամասնութեան առաջնորդները խիստ կրիտիկայի ենթարկեցին այն սղեղաբունքները, որոնց վրա հիմնված է Գլխաւորութիւն օրինադրի և այնու ամենայնիւ վերջնական վճիռ կայացրին օրինադրի ընդունելու համար։ Հենց որ օրինադրի ձեռք ջարկվեցաւ լօրդերի ժողովին պահպանողականների պաշտօնական առաջնորդ լօրդ Սալիսբուրի կողմից օրինադրի խիստ քննադատութեան ենթարկվեցաւ և վերջնականապէս պատարակվեցաւ։ Նոյնպէս վարվեցան պահպանողականների և այլ նշանաւոր անդամները։ Այնու ամենայնիւ վճիռը ցաւ սկսել օրինադրի երկրորդ ընթերցանութիւնը և մի քանի փայլուն ծառերից և աննշան փոփոխութիւններից յետոյ կալուածական ամբողջ օրինադրի ընդունվեցաւ լօրդերի ժողովից գրեթէ առանց քուէարկութեան։

Անգլիական լօրդերը այս անգամ էլ հաւատարիմ մնացին իրանց անցեալի առանցքութիւններին, անիրաւացի համարելով արդեւ դեռ զենել մի վերանորոգութեան իրազօրմանը, որի անհրաժեշտութիւնը ծանալիցաւ անգլիական հասարակական կարծիքից և նրա գլխաւոր ներկայացուցիչ համայնքների ժողովից։ Լօրդերի ժողովը յայտնեց իր կարծիքը նոր օրէնքի մասին և այնուհետեւ հաստատեց նրան, ազատ ֆեալով պատասխանատուութիւնից։ Եթէ այդ վերանորոգութիւնը վատ հետեւանքներ կունենայ, լօրդերը կարող են արդարաւաւ, ցոյց տալով իրանց ընդգիմադրութիւնը և քաղաքական հետաետեւութիւնը, իսկ եթէ վերանորոգութիւնը լաւ կը լինի, նրանք կարող են պարծենալ, որ օրինադրի իրանք հաստատեցին։ Այդպիսով լօրդերի ժողովը մեծ խոհեմութիւն արաւ, չեղօք ֆեալով այդ նշանաւոր հարցի վերաբերութեամբ և կատարելով այն դերը, որ նրան տուել են անգլիական օրէնքները։

ԳԼԿԻՍՏՈՆԻ ԶԱՌԸ

Լօնդոնի լօրդերի տարեկան սովորական ծաշի ժամանակ Գլխաւորութիւն արտասանեց հետեւալ ծառը։ «15 ամիս սրանից առաջ մենք ընդունեցինք կառավարչական իշխանութեան ծանր և մարդկային ուժերի վեր եղած լուծը։ Որքան էլ ընդարձակ լինեն կառավարութեան ընդունակութիւնները, որքան էլ նա լարէ իր ոյժերը, այն կարող իրագործել այն բարձր կոչումը, որ որոշել են նրա համար մի ընդարձակ կրիշահ շահերը։ Այսպէս թէ այնպէս հոյեացք թի շահերը 15 ամիսների վրայ, որ ձգելով այդ անցեալ 15 ամիսների անհարուստ է տխուր և միջնորդական ցերեկով՝ իր տեսնենք, որ այդ ժամանակաւ միջոցը աննկատելի չէ անցել թէ մեզ համար և թէ օտարականների համար։ Այն ինչոր ես կամենում եմ ասել մեր անցյալին